

הרב חיים אבערלאנדער
רב דקהל שארית ישראל
ראה"כ "אור ישראל" ווילעדניק

אם מותר לחתוך ענפים הפוסלים את הסוכה ע"י עכו"ם ביו"ט או בשבת

לבאר אם חתיכת ענפים ביו"ט הוא איסור מה"ת או מדרבנן / ביאור שי' הפסוקים והלכה למעשה אם איסור קצירה ביו"ט הוא איסור מה"ת או מדרבנן / אם מתירין חתיכת ענפים ביו"ט ע"י נכרי לצורך מצוה דמקרי שבות דשבות במקום מצוה / אם מתירין הרבה שבותים ע"י נכרי במקום מצוה / אי מתירין מלאכה שא"צ לגופה ע"י נכרי במקום מצוה / אם קיום מצוה נקרא מלאכה שאינה צריכה לגופה / איזה קיום מצוה מקרי משאצ"ל / הקוצר וא"צ לעצים אם יש בזה איסור מה"ת / מתי אמרינן בקוצר דחייב רק בצריך לעצים / כביאור למה פטור בקוצר וא"צ לעצים / תבנא לדינא

למיכמר בישראל פן יתחמם ויסריח, אבל צידה אפשר לצודו מבעוד יום ויניחנו במצודתו במים ולא ימות ולמחר יטלנו, עיי"ש.

והתוס' (שם בד"ה א"צ) כתבו על זה, ולא נהירא דהא רק במכשירי אוכ"נ מצינו (בדף כ"ח) דילפינן מקרא דמכשירי אוכל נפש שהיו אפשר לעשותם מעיו"ט אסור לעשותם ביו"ט, משא"כ לגבי אוכ"נ עצמו אין חילוק, וע"כ כ' בשם מהר"ח מקינו"ן דלכך צידה אסורה משום דדמי לקצירה דעוקר דבר מגידולו, עיי"ש בדבריהם.

ביאור שיטת רש"י

ואפשר לבאר שיטת רש"י, דבגור אריה (שמות יב, טז) כתב עה"פ אך אשר יעשה לכל נפש וכו', דכל אוכל נפש אף על גב שאפשר לעשותן בערב יו"ט שרי, וטעמא דמלתא כי דרך אוכל נפש אדם עושה אותו כל שעה שירצה לאכול, לכך שרי, אבל החולב והמחבץ והמגבן, דאין דרך שעושה אותו בכל שעה שרוצה לאכול, והוא עושה אותו אף על גב שאין צריך לו עתה אם יצטרך לבסוף אסור, דלא מקרי 'אוכל נפש' אלא מה שהוא עושה

נשאלתי מאיש אחד שבתוך ימי חג הסוכות הבחין שלמעלה מסוכתו ישנם ענפים שמאהילים על הסוכה, באופן שהסוכה היא פסולה, והשאלה היא אם מותר לחתוך את הענפים הפוסלים את הסוכה ע"י עכו"ם ביו"ט או אפילו בשבת.

לבאר אם חתיכת ענפים ביו"ט היא איסור דאורייתא או מדרבנן

הנה תוכן שאלה זו תליא אם איסור קצירה ביו"ט הוא איסור מה"ת או מדרבנן, שבענין זה מצינו פלוגתא גדולה בראשונים אודות כמה מלאכות האסורות ביו"ט, הגם שנעשין לצורך אוכל נפש, כגון קצירה דישה טחינה והרקדה, דלכאורה מדוע אין מלאכות הללו מותרות כשהמה לצורך אוכל נפש, ונבאר פרשתא דא בס"ד.

במשנה ביצה (דף כ"ג ע"ב) אין צדין דגים מן הביברים ביו"ט, וברש"י שם נתקשה, מדוע צידה אסורה ביו"ט, ומאי שנא משחיטה ואפי' ובישול דמותרות לצורך אוכל נפש, וע"כ כתב דלצורך אוכל נפש מותר רק הני מלאכות דא"א לעשותן מערב יו"ט כגון שחיטה דחייש

וכו', שלא התירה תורה אלא להכשיר אוכלין ברשותו אבל לעקור דבר מגדולו, וכש"כ צידת בע"ח שהוא בכלל מלאכת עבודה לא, עיי"ש.

והנה הרמב"ן במלחמות שם [וכ"ה בתוס' הנ"ל ובתוס' לעיל בדף ג' ע"א בר"ה גזירה] מציין לדברי הירושלמי, דתני התם, תני אין בוררין ולא טוחנין ולא מרקדין, והטוחן והבורר והמרקד ביו"ט סופג את הארבעים וכו', ומניין שאין טוחנין ולא מרקדין, רבי יוסי בשם ר"ל אומר אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם מן ושמתם את המצות, כלומר מלישה ואילך למעט טחינה והרקדה וכ"ש קצירה ודישה, תני חזקיהו ופליג אך הוא לבדו הרי אלו מעוטין מכאן שלא יקצור ולא יטחון ולא ירקד ביו"ט, עיי"ש. ומדברי ירושלמי אלו נראה שקצירה וכיוצא בהו אסורה מה"ת מגזירת הכתוב.

וברשב"א בעבודת הקודש שער א' אות א' (מצוין בהגר"א בס"י תצ"ה סעיף ב') כתב דמסרה התורה לחכמים לקבוע איזו מלאכה אסורה ואיזה מותרת [כעין מלאכות דחווה"מ] ולא כל מלאכות אוכ"נ התיר הכתוב, שהרי אחר שהתיר מיעט שנאמר אך וכו' אך הוא לבדו ולכם מיעוטין הן וכו', ומסרן התורה לחכמים, והם אמרו שהקוצר והתולש והדש והצד אסור, ומפני מה מנו את אלו, לפי שלא התירה תורה מה שדרך לתקן מהם לימים הרבה, וכן לא התירה אלא תיקון דברים שהם ברשותו, לא לעקור דבר מגידולו לפי שרוב הפירות נקלטים לימים הרבה עיי"ש.

שיטת הרא"ש בזה

והרא"ש (פרק א"צ אות א') כתב וז"ל: אלא רבנן הוא דגזור על קצירה ובצירה וטחינה לפי שאין אדם גייל לבצור כרמו כאחד לקצור שדהו כאחד ולטחון הרבה ביחד, לכן אסרו כל אלו דדמי לעובדא דחול, ומטעם זה אסרו נמי צידה כי פעמים תעלה במצדתו דגים הרבה ודמי לעובדא דחול וכו', ובירושלמי מסמיך ליה אקרא וכו' עיי"ש. הרי דסובר דכל אלו אסורים הם מדרבנן דדמי לעובדא דחול. ועוד נראה מדבריו דדברי הירושלמי הנ"ל הם רק אסמכתא בעלמא.

כדי לאכול מיד, כגון אפייה או בשול, שפירוש "אשר יאכל לכל נפש" היינו מלאכה שכשרוצה לאכול מיד עושין אותו, ובודאי מלאכה שדרך לעשותו בשביל אוכל נפש, ואפילו אפשר לעשותו מערב יום טוב, שרי לעשות ביום טוב, שעיקר שהתירה התורה אוכל נפש בשביל שדבר כזה אין נעשה מקודם, ולכן מותר לעשות ביום טוב אף על גב שאפשר לעשות מערב יום טוב, וכמו"כ דבר שדרכו להיות נעשה שלא לאכול מיד כגון קצירה, אפילו אם אין לו פירות לאכול, אסור לקצור, דסוף סוף לא שייך בזה "אשר יאכל לכל נפש", כי אין דרך לקצור לאוכל נפש, רק קוצרין בזמן קצירה, עיי"ש בדבריו (ומצויין בהלכות המועדים פ"ב).

ולפי"ז אפ"ל דאין כוונת רש"י, דאפי' מלאכה לצורך אוכ"נ עצמו כגון בישול, אם היה אפשר לעשותו מעיו"ט, כגון בישול מאכלים דיותר טוב מאתמול, דאין לעשותו ביו"ט [עיי' בס"י תצ"ה סעי' ב' ברמ"א מזה], רק כוונת רש"י דאותן מלאכות דאפשר לעשותם מעיו"ט, ולכן אין עושין אותם בדרך כלל סמוך לאכילה רק יום או יומיים מקודם, אותן המלאכות לא מקרי מלאכת אוכ"נ, רק מלאכות עבודה, ואסורין ביו"ט אפי' היה אנוס ולא היה אפשר לעשותו מעיו"ט. וע"כ במלאכת צידה, דאין הדרך דמי שרוצה לאכול סעודה הולך לציד חיה או עוף ואוכלו, דשמא לא יעלה במצדתו כלום, רק בדרך כלל צדים חיות או עופות מקודם כדי שיהי' מוכן לו כשיצטרך להם [עיי' בר"ן כאן], וע"כ אין זה נקרא מלאכת אוכ"נ ואסורה, וצ"ע.

וכעין זה כתב הרמב"ן במלחמות שם, וז"ל: שלא כל המלאכות התירה התורה ביו"ט אלא הכשר המאכלים לאוכלם ביומן כגון אפייה ובישול וכיוצא בהם, אבל לעקור דבר מגידולו כגון קצירה וכיו"ב אסורין, והן בכלל מלאכת עבודה וכו', שלא התירה תורה ביו"ט אלא מלאכות של יומן כגון שחיטה אפייה ובשול, אבל אלו תיקון הן ודרך בנ"א לתקן מהם לימים הרבה, אמרה תורה יתקן כדרכו מחול ליו"ט שלא יתקן מיו"ט לימים הרבה של חול

אסרו המלאכות הנעשות לימים רבים כקצירה וטחינה, ואף לקיטת פירות הנפסדים כתותים וענבים אסרו לפי שהלכו אחר רובה של לקיטה שאינה ליומה, וכ' דהא דמבואר בירושלמי דהם אסורים מה"ת [ואינו רוצה לומר בכוננת הירושלמי דהיינו רק אסמכתא בעלמא] ע"כ צ"ל דהבבלי חולק על הירושלמי בזה, ולדעת הגמ' שלנו אסורים רק מדרבנן, עכתו"ד.

שיטת הרמב"ם בזה

הרמב"ם ז"ל (פ"א מהל' יו"ט הל' ד') כ' כל מלאכה שאפשר לה ליעשות מעיו"ט ולא יהיה בה הפסד ולא חסרון אם נעשית מבערב אסרו חכמים לעשות אותה ביום אף על פי שהוא לצורך אכילה, ולמה אסרו דבר זה, גזירה שמא יניח אדם מלאכות שאפשר לעשותן מערב יו"ט ליום טוב ונמצא יום טוב כולו הולך בעשיית אותן מלאכות וימנע משמחת יום טוב ולא יהיה לו פנאי לאכול ולשתות וכו' כיצד אין קוצרין ולא דשין ולא זורין ולא בוררין שכל אלו וכיוצ"ב אפשר לעשותן מערב יום טוב ואין בכך הפסד ולא חסרון עיי"ש. הרי לן דהרמב"ם סובר כהרא"ש והר"ן דהאיסור הוא מדרבנן, אולם לא מטעם דעושים אותו לימים רבים, רק מטעם דכיון דהיה אפשר לעשותן מעיו"ט אסור כדי שלא ימנעו משמחת יום טוב.

ודע, דאפשר לומר דהא דכ' רש"י הנ"ל, דמלאכת אוכ"נ דאפשר לעשותן מבעיו"ט אסור, היינו מדרבנן וכמש"כ הרמב"ם, וע"כ לא קשה קושיית התוס' ממכשירי אוכ"נ, דאה"נ דרק מכשירי אוכ"נ אסור מה"ת כל שאפשר לעשותן מערב יו"ט, משא"כ לגבי אוכ"נ הוא רק חומרא מדרבנן, כדי שלא ימנעו משמחת יו"ט, ועיין בב"ח (או"ח סי' תצ"ה) דנחית לזה.

אולם מדברי רש"י שם (ג' ע"א בד"ה ויתלוש) שכ' דהוא איסורא דאורייתא דהיינו קוצר דהוא אב מלאכה, נראה דסובר דקצירה ביו"ט אסור מה"ת, אולם אינו מוכרח,

והנה בקרבן נתנאל הביא בשם המהרש"ל שהבין כוונת הרא"ש כהנ"ל, דכל האיסור הוא רק מדרבנן, וכוונת הירושלמי היא רק אסמכתא בעלמא, וע"ז נתקשה הקרבן נתנאל דפשטות דברי הירושלמי נראין דהוה איסור מה"ת. ותו קשה דהרא"ש שם פ" דברי רשב"ג במשנה שם, שאומר זה הכלל כל המחוסר צידה אסור וכו', דמש"כ "אסור" כוונתו דחייב חטאת ע"ז דלא מקרי ניצוד מה"ת, הרי דעל צידה ביו"ט חייב חטאת. ע"כ פ" הקרבן נתנאל דהרא"ש סובר כהרשב"א הנ"ל דהם אסורים מה"ת, רק שהתורה מסרה לחכמים לקבוע איוו מלאכה אסורה ואיוו מותרת, והם אמרו דקצירה וטחינה וצידה כולם אסורים, כיון שדרכן לעשותם לימים רבים, עיי"ש.

ומדברי הרא"ש שכ' אלא רבנן הוא "דגזור" על קצירה, הלשון "הוא דגזור" נראה יותר דהם אסרו אותו, כמו כל גזירת חכמים, וגם מש"כ דהוא "עובדא דחול" נראה דהוה איסור דרבנן, וגם מש"כ והירושלמי מסמיך ליה אקרא, נראה דהוא רק אסמכתא בעלמא, ותו דהלא הטור נמשך בדרך כלל בשיטת אביו הרא"ש, והטור בסי' תצ"ה כתב בהדיא דהוא רק איסור דרבנן.

ומה שנתעורר דהאיך כ' הרא"ש זה הכלל כל המחוסר צידה אסור דהיינו דחייב חטאת ע"ז, המעייין שם יראה דעיקר כוונת הרא"ש להוכיח דמחוסר צידה לא מקרי ניצוד מה"ת, וכמש"כ רשב"ג לגבי שבת דהמכניס בהמה למקום דעדיין מחוסר צידה פטור מה"ת דלא מקרי ניצוד, ומש"כ הרא"ש חייב, היינו באופן דחייב על צידה ביו"ט, דהיינו שאינו עושה לצורך אוכ"נ של היום רק לצורך מחרי' [או לצורך נכרין], ולפי"ז מובן למה רשב"ג קאמר לשון "אסור" במקום לומר "חייב", דהיות דכשעושה לצורך היום אינו חייב חטאת, ע"כ נקט שפיר לשון "אסור", ודו"ק.

גם בר"ן שם הוכיח דכל מלאכת אוכ"נ דהאסורה ביו"ט אינה אלא מדבריהם, שחכמים

1. ובאופן דא"א להתירו מטעם הואיל, כגון דעושה אותו סמוך ממש למוצאי יו"ט.

דחול, משא"כ הטור כ' טעם אחר דחיישינן שימנעו משמחת יו"ט [כמ"ש הרמב"ם הנ"ל].

ותו קשה, דהלא לגבי צידה כ' הטור הטעם דשמא יעלה במצודתו דגים הרבה, וזה בוודאי אין הטעם משום חשש דימנע משמחת יו"ט, רק דאז מקרי עובדא דחול וכמבואר בב"י שם, א"כ למה לא קאמר גם בקצירה וטחינה דטעם האיסור משום עובדא דחול וכמש"כ הרא"ש.

אולם בשו"ע הרב (שם סעי' ט') לאחר שהעתיק דברי הטור לגבי קצירה וטחינה, כתב, וכן אסרו הצידה לפי שאין האדם סומך על הספק שלא לתקן מאכלו עד שיצוד, שהרי אינו יודע שמא תעלה מצדותו וריקנית אלא עיקרה מיום לחבירו הוא, וכוונתו כנראה להיות שדרך לתקן מיום לחבירו, אם יתיר לו צידה ביו"ט יצוד גם ליום מחר וימנע משמחת יו"ט.

ותו צ"ע דהלא אם אנו חיישינן שיקצור כל שדהו ביו"ט, א"כ יהיה אז איסור דאורייתא כיון שאינו לצורך אוכ"נ דיו"ט, א"כ למה צריך לאסרו מחשש דימנע משמחת יו"ט. ובפמ"ג (מש"ז ס"ק ב') תי' דאפי' יקצור לימים רבים ג"כ אינו אסור מה"ת מטעם הואיל³ עיי"ש. וביאור דבריו, להיות דאז הוא רק איסור דרבנן, ע"כ א"א לאסור מחשש דיקצור כל שדהו ויעבור אז על איסור דרבנן דהוי גזירה לגזירה, ע"כ אסרו מחשש דאז ימנעו משמחת יו"ט, וצ"ל דהחשש דאז ימנע משמחת יו"ט הוא יותר חמור מהא דאז יעבור על איסור דרבנן ושייך למיגזר בשביל זה, וצ"ע.

ואולי מש"כ הטור שימנע משמחת יו"ט, כוונתו שיעבור על עשה דשבתון, וכמבואר בשו"ת חת"ס (חומ"ס סי' קצ"ה) שהקובע מו"מ ופותח חנותו בשבתות הרי הוא מחלל שבת בפרהסיא, ואסור מה"ת מן הפסוק דשבתון,

דלכאורה יש לדון להני דסברי דקוצר אסור ביו"ט מדרבנן למה אסרו פירות הנושרים משום שמא יעלה ויתלוש, הלא אפי' אם יתלוש הוי רק איסור דרבנן, וא"כ הוי גזירה לגזירה?²

ואפ"ל להיות דאיסור פירות הנושרים שייך בשבת ג"כ, א"כ אפ"ל דיסוד הגזירה היה בשבת, דאז הוי תלישה בגדר אב מלאכה, וכשאסרו בשבת נאסר יו"ט ג"כ עמו, וכולה חדא גזירה, ולפי"ז מש"כ רש"י דתלישה הוא איסורא דאורייתא היינו בשבת, דזה הוא יסוד הגזירה של פירות הנושרים.

ועיין בב"ח (או"ח סי' תצ"ה בד"ה ומ"ש) שג"כ נתקשה בזה, דלמה אסרו פירות הנושרים להסבורים דתלישה ביו"ט אסור מדרבנן, וכי דמאחר דאסמכוה אקרא הוי כמו איסור דאורייתא ממש, עיי"ש, והוא חידוש.

שיטת הטור בזה

הטור (בסי' תצ"ה) כתב וז"ל: וקצירה וטחינה וסחיטה אעפ"י שהוא אוכ"נ אסרום חכמים, ופי' ר"י הטעם לפי שאדם רגיל לקצור שדהו ולבצור כרמו כאחד ולדרוך כל ענביו ולטחון הרבה וחשו חכמים שאם היה מתירין ביו"ט היה קוצר כל שדהו ובוצר כל כרמו ודורך כל ענביו וימנע משמחת יו"ט, וצידה אסרו דפעמים שיעלה במצודתו דגים הרבה, ובירושלמי מסמיך להו כולהו אקראי, עכ"ל.

והב"י שם כ' ע"ז, וכל דבריו הם דברי הרא"ש (בר"פ א"צ) שבא לאפוקי ממאי דמשמע מדברי רש"י (שם) דצידה אסורה מה"ת, עכ"ל. אולם לכאורה צ"ב, דהלא הרא"ש כתב שהאיסור הוא מטעם דכיון דהדרך לעשותן לזמן הרבה נראה כמו עובדא

2. ואולי דחיישינן דיתלוש יותר ממה שצריך ליו"ט ואז הוי איסור מה"ת, כיון דהוי שלא לצורך אוכ"נ דיו"ט, אולם לפימש"כ לקמן דאפי' אם יתלוש שלא לצורך יו"ט הוי רק איסור דרבנן מטעם הואיל, א"כ עדיין הוא גזירה לגזירה, ודר"ק.

3. וקצת צ"ע, דבפשטות הא דאמרינן דהמבשל מיו"ט לחול אינו לוקה משום הואיל, זהו רק כפי הסכום שאדם אחד או שנים יכולים לאכול, משא"כ המבשל למאה אנשים, מטעם שיאמרו אולי יבואו מאה אורחים, בפשטות הרי זה בגדר מילתא דלא שכיחא, ובה לא אמרינן הואיל, וכמבואר בתוס' פסחים (מ"ו ע"ב), וא"כ הוא הדין כאן באדם הקוצר כל שדהו דנימא הואיל דמקלעי אורחים כ"כ אורחים שיאכלו כל שדהו ביום אחד, זה לא אמרינן, וצ"ע.

נהגו רבים להקל בדבר לצוות לא"י להדליק נרות לצורך סעודה בפרט בסעודת חתונה או מילה ואין מוחה בידם, ומסיים הרמ"א ואין להקל במקום שאין צורך גדול, דהא רוב פוסקים חולקים על סברא זו, עיי"ש. ולפי"ז בנידון דידן, היות דרוב פוסקים סוברים דתלישה ביו"ט הוא רק איסור דרבנן וכ"פ בטור ושו"ע, אף דיש הסוברים דהוא איסור מה"ת, מ"מ יש להקל במקום מצוה בצירוף סברת הבעל העיטור דסובר דאפי' באיסור מה"ת יש להקל ע"י נכרי במקום מצוה.

אם מתירין הרבה שבותים ע"י נכרי במקום מצוה

אולם עדיין יש לדון בזה, דהלא ידוע דברי הרע"ב (עירובין פ"ג מ"ג) דאעפ"י דקילין דלא גזרו שבות בביהש"מ, מ"מ ב' שבותין אין לעשותו בביהש"מ, והובא דבריו בדע"ת (בסי' שמ"ב), ובשו"ת רע"א (סי' קנ"ט), ולפי"ז יש לדון הא דמתירין שבות ע"י נכרי במקום מצוה, האם מתירין ג"כ ב' שבותים ע"י נכרי או רק שבות אחד, דהלא כאן בהנוגע לשאלתנו, הרי הנכרי שרוצה לחתוך הענף, צריך לעלות על גבי האילן, ונמצא דעובר על שבות דמשתמש באילן, וכן עובר על שבות ע"י מעשה החתיכה עצמו, וא"כ מנא לן דמתירין זה ע"י נכרי.⁴

אולם כבר הארכתי בזה באור ישראל (גליון י'), ושם כתבתי היות דידן זה דאין מתירין ב' שבותים בביהש"מ לא נזכר בשו"ע ונו"כ, וגם פוסקי השו"ע כמו השו"ע הרב, המשנ"ב וכדו', לא הזכירו מזה כלום, ובמג"א (סי'

כמבואר ברמב"ן (ויקרא כ"ג, כ"ד) שיהי' יום שביתה ומנוחה ולא יום טורח מלאכה, ולפי"ז אם יקצור כל שדהו יעבור על עשה זו, ע"כ שפיר חיישין שיכשל בזה, אולם מלשון שימנע משמחת יו"ט לא נראה כן דהיה ליה לכתוב שימנע משביתת יו"ט, ודו"ק.

לענין הלכה – והנפקא מינה לשאלה דידן והנה בשו"ע (בסי' תצ"ה סעי' ב') כתב המחבר, קצירה טחינה סחיטה וצידה אעפ"י שהם מלאכת אוכ"נ אסרום חכמים עיי"ש, והמג"א והט"ז שם העתיקו דברי הים של שלמה (בריש א"צ) שסובר שמה"ת הם אסורים כפשטות דברי הירושלמי, וכנראה שסוברים שצריך לחוש לדבריו. גם הגר"א שם מציין לדברי הרשב"א הנ"ל הסובר דהוא איסור מה"ת. ועיי"ש במשנ"ב (שם ס"ק י"ג) שכתב על דברי המחבר, דהרבה פוסקין חולקין על זה ע"ז וסוברים דהוא איסור מה"ת, עיי"ש. אולם בשו"ע הרב (בסי' תצ"ה סעי' ט') העתיק רק שיטת הסוברים דהוי איסור דרבנן וכשי' הטור והשו"ע.

והנפק"מ בזה לשאלה דידן, להסוברים דהוי איסור דרבנן⁴, אם כן ע"י נכרי מקרי שבות דשבות, ומותר לעשות כן במקום מצוה⁵, משא"כ להסוברים דהוא איסור מה"ת, נמצא דע"י נכרי הוי רק שבות גרידא ואסור לעשותו אפי' במקום מצוה.

והיה אפ"ל דהלא ידוע שיטת בעל העיטור (מובא ברמ"א בסי' רע"ו סעי' ב') הסובר דאפי' איסור מה"ת מותר לעשותו ע"י נכרי בשבת במקום מצוה, וכ' הרמ"א דעל פי זה

4. ואעפ"י דבנידן דידן לא נעשית מלאכת הקצירה לצורך אוכ"נ, מכ"מ מותר מה"ת, דאמרינן מתוך שהותרה לצורך אוכ"נ הותרה נמי שלא לצורך, כמבואר בסי' תקי"ח סעי' א', ובשו"ע הרב שם, ובסי' תצ"ה סעי' ג', הגם דצריך שיהי' ב"י צורך קצת ליו"ט, מ"מ לצורך קיום מצוה שפיר מקרי צורך קצת, כמבואר שם.

5. ודע דה"א אפ"ל לפי"מ שכ' הבי"ח הנ"ל, דהיות דבירושלמי אסמכוהו אקרא דינו כמו איסור דאורייתא, אזי אולי א"א להתיר לעשותו ע"י עכו"ם, אולם היות דבריו הבי"ח הם חידוש, אמרינן אין בו אלא חידושו, ושפיר מקרי שבות דשבות דמותר במקום מצוה.

6. ודע דיש לומר דעובר עוד על שבות אחר, דהיינו מתקן, ע"י שמכשיר את הסוכה, ע"י בסי' תרל"ג במג"א ס"ק ד', ובפרמ"ג ובלבו"ש שם, דסוכה שהיא גבוה מעשרים אמה, אסור למעטו ביו"ט בתבן וכדו', שמתקן הסוכה בזה ומכשירה, ודומה להא דמבואר לגבי הדס (סי' תרמ"ו) דאין ממעטים אותו ביו"ט משום מתקן, וכ"ה במשנ"ב (ס"ק י"ג). אולם יש לדון, דשם עושים פעולה בהסוכה או בההרס עצמו, ע"כ שפיר נראה כמתקן, משא"כ כאן דעושה פעולה בדבר חיצוני דהיינו בהאילן, ובעצם הסוכה אינו עושה כלום, אולי לא נראה כמתקן, ואכמ"ל.

כמש"כ הר"ן [פרק חבית] דכיבוי אם היה עושה אותה בענין שצריך לגופה היה דאורייתא משום הכי חמור עיי"ש, וכ"ה במהרש"ג (ח"ב סי' נ"ד).

וראיתי בתהלה לדוד (סי' ש"מ א') שהשיג עליו דדבריו הם נגד דברי המג"א והש"ך הנ"ל, וכ' דלהלכה קייל"ן כתי' שני שבר"ן דגורנין שיבוא לכבות בעצמו, וכ"ה בשו"ת שב יעקב (סי' ט"ו, מצויין בהג' אשל אברהם בסי' ש"ז סעי' ה') דכ' ללמד זכות על מנהג העולם דהעכו"ם מכבה נרות דביהמ"ד, כיון דכביה בעצמה אינה אלא שבות דהוי משאצ"ל, ואעפ"י דאסור לומר לעכו"ם לכבות דליקה, שם שאני דהיות דאדם בהול על ממונו חיישינן שיכבה בעצמו עיי"ש, וכ"פ בשו"ת שואל ומשיב (שתיתאי סי' ל"ג), ובשו"ת באר יצחק (סי' י"ג וי"ד), ובשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ג סי' נ'), ובהגהות חכמת שלמה (בסי' ש"ח סעי' מ"א), וכ"ה בשו"ת האלף לך שלמה (סי' קמ"ו), מבואר דשבות במשאצ"ל מותר במקום מצוה אפי' ע"י ישראל⁷ עיי"ש.

ועיין בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' קנ"ט בד"ה ועתה נברר) שכ' דאפי' לתי' הא' דהר"ן דמשאצ"ל אין מתירין אותו ע"י עכו"ם במקום פסידא כמו בדליקה, מ"מ במקום מצוה יש להקל, דאין לחוש דילמא יצוה להעכו"ם לעשות אפי' ביהא צריך לגופו, דהא לשי' בעל העיטור הנ"ל, אפי' בכה"ג מותר, דסובר דאפי' איסור מה"ת מותר לעשותו ע"י נכרי בשבת במקום מצוה, ורק במקום הפסד כמו דליקה מחמירין במשאצ"ל עיי"ש.

תצ"ד ס"ק ד') נראה דגם ב' שבותים מותר בביהשמ"ש, וכמש"כ הפרמ"ג שם בהדיא, ע"כ יש להקל בזה.

ותו נראה דכל הנידון שם הוא לגבי הא דהותרו שבות בביהשמ"מ אפי' ע"י ישראל, אי כמו"כ הותרו ב' שבותים, משא"כ כאן דהנכרי עושה הב' שבותים, לכו"ע יש להקל בזה.

אי מתירין מלאכה שא"צ לגופה ע"י נכרי במקום מצוה

ועכשיו נבאר דאולי יש מקום להקל לחתוך הענפים ע"י הנכרי אפי' בשבת, וטעם הדבר, דהיות דא"צ להעצים עצמם, רק חותכן כדי שלא יהיו נמצאים כאן במקום זה למעלה מהסוכה, א"כ הוי מלאכה שא"צ לגופה דאסור רק מדרבנן, ומותר ע"י נכרי לצורך מצוה. ויהיה תלוי במחלוקת הפוסקים האם מתירים מלאכה שא"צ לגופה ע"י נכרי לצורך מצוה, דהש"ך בנה"כ (יו"ד סי' קצ"ח) מחדש דאשה ששכחה ליטול הצפרניים מע"ש, ובליל שבת הוא ליל טבילתה, מותר לומר לנכרי לחותכן, דהיות דהוי משאצ"ל דהוא שבות, וע"י נכרי הוא שבות דשבות, מותר במקום מצוה עיי"ש, והסכים עמו המג"א (בסי' ש"מ) וכמו שפי' המחצית השקל והיד אפרים שם⁷.

אמנם בשו"ת רע"א (או"ח סי' י"ז) כ' דלא מצינו מי שיאמר דמותר לכבות נר בשבת ע"י עכו"ם לצורך מצוה, דכיבוי הוי משאצ"ל, והוי שבות דשבות במקום מצוה, דשבות ששורש המלאכה הוא דאורייתא הוא חמור, כמו דחזינן דאסור לכבות דליקה ע"י נכרי, אף דהוא שבות דשבות במקום פסידא, והיינו

7. אולם מדברי השו"ע הרב (שם סעי' ב') ובמשנ"ב (שם סק"ג) נראה דהבין דברי המג"א דלכתחילה אין לחתכן בכלי, כדי לחוש לדברי הריב"ש דבגוזה חייב גם במשאצ"ל [וגם לשי' הרמב"ם דסובר דמשאצ"ל חייב, עי' בבהל"כ ד"ה וחיוב], רק יאמר לנכרי לחתכן ביד או בשיניים דזהו שנינו והוי שבות דשבות, רק בא"א ביד מתירין אותו אפי' ע"י כלי עיי"ש, אולם אפי' לדבריהם המג"א יודה, דמשאצ"ל מותר ע"י נכרי לצורך מצוה, רק בגוזה חוששין לשי' הריב"ש דזה חשוב צריכה לגופה.

8. וכ"ה בשו"ת לחם שלמה (יו"ד ח"ב סי' ע"ז בסופו), במש"כ לפרש דברי התוס' (סוכה לג:): ד"ה מודה, דהא דמשני הגמ' שם, הכא דאית ליה הושענא אחריתי, היינו משום דאז הוי מלאכה שא"צ לגופה, ואע"ג דאפילו לרי"ש פטור אבל אסור, הכא שרי משום מצוה, ע"כ, ולכאורה הא עדיין קשה דהא קי"ל שבות במקום מצוה אסור, וע"ז מתרץ דהיות דתיקון שם הוא רק תיקון מדרבנן, ובציוויך דהוי משאצ"ל הוי שבות דשבות דמותר אפי' ישראל במקום מצוה, עיי"ש.

אם קיום מצוה נקרא מלאכה שאינה צריכה לגופה

אולם עדיין יש לדון דהא מצינו מחלוקת רש"י ותוס' בקורע על מתו דמקיים מצוה ע"י הקריעה, אם נקרא משאצ"ל, דשיטת התוס' (שבת דף ק"ה ע"ב ד"ה הא) דכל קיום מצוה נקרא מלאכה הצריכה לגופה⁹, משא"כ שי"י רש"י (שם) דכיון דבעצם הוא משאצ"ל, לא מקרי צריכה לגופה בשביל קיום המצוה – עיין בביאור הלכה סי' ש"מ [בר"ה ולא נתכווין לקלקל] מזה, ועי' ברשב"א שם דחולק על התוס', וכ' לדברי התוס' גם במוציא מת לקוברו יהא חייב דמצוה קעביד¹⁰.

אולם במאירי שבת (צ"ג ע"ב) כתב וז"ל: ואני תמה והואיל והקבורה מצוה, האיך אין הוצאה לקבירה צריכה לגופה, עד שראיתי בתלמוד המערב שהעמידה במת גוי שאינו חייב בקבורתו עכ"ל, הרי דבירושלמי מבואר בהדיא כתוס' דלצורך מצוה מקרי משצ"ל, ולפי"ז כאן שקוצר עצים כדי להכשיר את הסוכה, ונמצא שע"י פעולתו מקיים מצות סוכה, א"כ לשי' התוס' לא מקרי משאצ"ל.

ודע דאין לומר דרק בקיום מצוה עצמו מקרי מלאכה הצריכה לגופה, משא"כ בהכשר מצוה עדיין נקרא משאצ"ל, וכמבואר בשו"ת דעת משה (סי' ח') לתרץ קושית הרשב"א הנ"ל מקבורת המת, דהיות דהוצאת המת לקבירה היא רק הכשר מצוה, ובוה יודו התוס' דמקרי משאצ"ל, וכ"ה בשו"ת בית יצחק (או"ח ח"א סי' ל"ד), וכ' ובהכי ניחא דברי התוס' (פסחים מ"ז) שכ' בחופר לצורך כיסוי

הדם מקרי משאצ"ל, ולכאורה הא הוי תיקון מצוה, אע"כ דזה מקרי הכשר מצוה עי"ש, וא"כ כשמסיר הענפים מהסוכה הרי הוא עושה רק הכשר מצוה כדי לקיים מצוה ישיבת סוכה ומקרי משאצ"ל.

אולם זה אינו, לפי"מ הנראה מדברי רש"י (מכות ח' ע"א ד"ה השתא), דעצם עשיית סוכה הוא מצוה מה"ת, וכמבואר בפסוק חג הסוכות "תעשה" לך [ע"י בשו"ת אבני נזר או"ח סי' תנ"ט, ובדע"ת סי' תרכ"ה אות א', ועי' בבהל"כ סי' תרנ"ו בשם הירושלמי], אולם אפי' להסוברים דעשיית סוכה אינה רק הכשר מצוה, מ"מ עי' בשד"ח (בדברי חכמים סי' מ"ג) בשם העמק שאלה להנצי"ב (על השאלות מצוה קס"ט) דמ"מ כיון דהכנה והכשר מצוה זו כתובה בהדיא בתורה, יש לה חשיבות מיוחדת והוא קרוב למצוה ואמרינן ביה מצוה בו יותר מבשלוחו, משא"כ שאר הכשר מצוה, וכ"ה בפרמ"ג (סי' תרכ"ה א"א א'), עי"ש.

ואין לומר דהא תינח מי שבונה סוכה מקיים מצוה, משא"כ בזה דהסוכה כבר בנויה, רק דהוא פסולה והוא רק מכשירו, זה לא מקרי עשיית סוכה ואינו רק הכשר מצוה. זה אינו, חדא, דמנא לן לחלק בזה, דהלא מסתבר שאם יש קיום מצוה בעשיית סוכה, הוא הדין שיש קיום מצוה אם ע"י פעולתו גורם להסוכה שתהי' כשירה.

ותו, דבשו"ע סי' תרכ"ו (סעי' ב') כ' הרמ"א, דאם קצץ אילן להכשירו ולהיות הוא עצמו מהסיכוך צריך לנענע דהיינו שיגבה כל

9. ועי' בחידושי חת"ס על דברי התוס' (שם), ובשו"ת חת"ס (י"ד סי' שכ"ג בסופו), שכ' וז"ל: ונראה דס"ל לתוס' דכשם בגבוא שלא קרע בשעת חימום לא י"ח קריעה עד שיתחמם בבכי ובהספר ויקרע או ואי לא לא השלים חובתו, ה"ה הבגד שנתחייב בקריעה בשעתו ולא קרע בשעתו אסור ללבושו עד שיקרענו בשעת חימום, וכל זמן דליכא חימום אסור ללבושו, וא"כ מה שקרע הבגד בשבת בשעת חימום תיקון שיכול ללבושו עתה שלא בשעת חימום, ע"כ שפיר מקרי מלאכה הצריכה לגופה, עי"ש, ולפי לדבריו יוצא דגם לשי' התוס' לא אמרינן שכל קיום מצוה נחשב מלאכה הצריכה לגופה, רק כאן דאל"ה לא יכול ללבוש הבגד אח"כ, ודו"ק.

10. ועי' בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' רמ"ז) שג"כ נתקשה בזה, וכ' דהיות דעיקר כוננתו אינו לצורך קיום המצוה רק לסלק מתו מלפניו נקרא משאצ"ל, ועי' בשו"ת מנח"א (ח"ג סי' נ"ז) שנתקשה בדבריו, וכ' ובוודאי רוב בנ"א עיקר כוננתם ורצונם לקיים בו מצות קבורה, ומסיים, ולית נגר ובר נגר דיפרקיני עי"ש. ובתיקונים והשמשות בסוף הספר כ' המנח"א זצ"ל, דאח"כ העיר לי חכ"א מדברי הרשב"א (הנ"ל) דנתקשה בזה ומוזה הוכיח שלא כתוס', אולם העיר דא"כ במוציא ס"ת לקרות בו למה לא מקרי משאצ"ל, עי"ש.

ניחא ליה שלא יהיה שם הענפים ויתקיים המצוה ע"י מעשה הבנין שעשה מקודם, ובדעתו דהלואי שיבוא רוח שאינה מצויה או שאר פעולה שתעביר הענפים ההם, ע"כ גם לתוס' מקרי משאצ"ל.

וכן מבואר בשו"ת בית שערים (חלק או"ח סימן ש"י), שנתקשה בדברי הראש יוסף (שבת ע"ב בד"ה הניחא) שמחדש דאם נכרי מאנס אותו לעשות מלאכה בשבת דהוי משאצ"ל ג כיון שעושה אותו רק להנצל מן המיתה¹¹, וע"ז תקשי כיון דמצוה להציל עצמו הוי צריכה לגופה, כדאמרין בירושלמי (פ"ט דשבת ה"ו) מודה ר"ש באיה"נ כיון דמצוה לבערן חשיב מלאכה הצריכה לגופה. אבל החילוק ברור דשם בירושלמי עצם המלאכה שהוא הבערה הוא מצוה שפיר מקרי מלאכה הצריכה לגופה וכו', אבל במציל עצמו מן המיתה של אונס נכרי ע"י מלאכת שבת, נהי שמקיים מצות וחי בהם, אבל עצם המלאכה אינו מצוה, שהרי אין קיום חיותו תלוי בעצם המלאכה ושורשה, רק במקרה שהאנס תלה חיותו בזה, ע"כ שפיר כתב ראש יוסף דהוי משאצ"ל ג, עיי"ש. וביאר הדבר נראה כדברינו הנ"ל, דכיון דקיום מצות וחי בהם אינו מקושר עם המלאכה שהנכרי מאנסו לעשותו, ובדעתו דהלואי שהנכרי יניח אותי ולא יאנס אותי עוד, ושלא יהיה צריך לחלל השבת, ע"כ מקרי משאצ"ל.

אולם בשו"ת דברי חיים אורח חיים (חלק א' סימן ל') משמע דגם בכה"ג אמרינן דהמצוה אחשביה לצריכה לגופה, דהאריך בסוגיא (ביצה ח' ע"א) ומודים שאם יש לו דקר נעוץ שיחפור בדקר ויכסה, והק' הגמ' הא עביד גומא, ומתרחץ הגמרא כדר' אבא דסובר דחופר גומא וא"צ לעפרה פטור, ופירשו התוס'

אחד לבדו ומניחו ואם לאו פסולה משום תעשה ולא מן העשוי, משא"כ כשעושה סוכה תחת אילן וקוצצה אח"כ א"צ לנענע, ולא מקרי תעשה ולא מן העשוי. וביאור הדבר נראה בפוסקים שם, דכשיש סכך פסול על הסוכה וקוצצו להכשירו, נמצא דכל הזמן היה הצל להסוכה מאותן הסכך, רק קודם הקציצה היה אותו הסכך פסול ואח"כ הוא סכך כשר, ונמצא דבסוכה עצמה לא עשה שום עשי' חדשה, וע"כ פסול משום תעשה ולא מן העשוי, משא"כ כאילן או גג שמיצל ע"ג הסכך, א"כ נמצא דהצל להסוכה אינו מהסכך כשר שלמטה רק מאילן או גג שלמעלה, ואחר הקציצה נשתנה הדבר דמעשה הצל להסוכה הוא מהסכך הכשר שלמטה, ונמצא דע"י מעשה הקציצה שלו, נעשית פעולה חדשה בהסוכה, דמעשיו הסכך שלמטה הוא מיצל להסוכה, ונמצא דעשה עשיה חדשה בהסוכה, ואינו פסול משום תעשה ולא מן העשוי. ונמצא לפי"ז דשפיר מקיים מצות עשיית סוכה ע"י קציצת האילן, וממילא לשיטת התוס' לא מקרי משאצ"ל, ואסור מן התורה.

איזה קיום מצוה מקרי משאצ"ל ג

אולם עדיין יש לחלק, דאולי רק כשהמעשה שהוא עושה הוא בעצם חיוב מצוה, כגון קורע על מתו או חיוב קבורת מת, דהם בעצם חיובי מצוה, דאעפ"י דהיה יותר ניחא ליה שלא ימות, מ"מ עכשיו שמתו מוטל לפניו, הרי יש חיוב קבורה וגם חיוב קריעה, וניחא ליה לקיים המצוה המוטלת עליו, משא"כ לגבי חתיכת ענפים שהם על הסוכה, דעצם קיום מצות עשיית סוכה אינה אשורה עם חתיכת הענפים, ומי שבנה סוכה ואח"כ נתגלה שיש עליו ענפים שמצילין על הסוכה, מצדו היה יותר

11. ומציין לדברי הפנ"י שם על התוס', שכ' דאפי' עושה רק מיראת יסורים וכדו' מקרי משאצ"ל, וכ' ובפרט לפי דברי המהרש"א ז"ל (פרק יש נוחלין) מקושש לש"ש נתכווין איך חילול את השבת ועביר איסורא, אלא לדידי משאצ"ל הוה, ומיהו דנוהו במיתה דרברים שבלב מי יודע עיי"ש, עי' בשו"ת באר דוד סימן יז, בשם בשלום ירושלים על ירושלמי ביצה פ' משילין, דכל שעושה המלאכה כדי לדחות היוק מעליו מיקרי מלאכה שאצ"ל ג, כי ברצונו לא היה בעולם המזיק שיהי' צריך למלאכה ע"ש, ומש"ה דן בנין השאנצין למלאכה שאצ"ל ג אף שלהציל ממות נפשו עושה מ"מ ברצונו ל"ה בעולם סכנת נפשות שיהי' צריך להציל נפשו, והביא דברי הרא"ש יוסף הנ"ל, וכתב דכ"כ הרדב"ז ומהרי"ק שורש קל"ז, עיי"ש, ויש להאריך בזה.

החמירו, משא"כ זה דומה לקורע שלא ע"מ לתפור דמותו ע"י עכו"ם במקום מצוה.

מתי אמרינן בקוצר דחייב רק בצריך לעצים
אולם עדיין יש לדון בזה, דהנה באגלי טל (אות ד' ס"ק ח' ט') מדייק מדברי המהרש"א (סנהדרין כ"ו ע"א תוד"ה לעקל) דס"ל דרק בעצים לא מקרי קוצר רק בצריך לעצים, משא"כ בשאר דברים חייב אעפ"י שא"צ לדבר הנקצר, וכ' דכ"מ בתוס' בשבת הנ"ל, דכ' דלא מקרי "בעצים" קוצר אלא בצריך לעצים.¹³

עוד כ' בביאור החילוק בין עצים לשאר דברים, דאילן חשוב כקרקע לכל דבר, והתולש מן האילן, חשוב כתולש מן הקרקע, ע"כ כשתולש ענף מן האילן אינו דומה לקוצר שתולש פירי, אלא כחותך חלק מהקרקע, רק כשצריך להם אז אחשביניהו לעצים להיות כפירי.¹⁴ ולפי"ז נראה דדוקא באילן מאכל כמו זומר דאיירי בו שהוא בגפן, והאילן דומה לקרקע שמוציא פירות כמו הקרקע לא שבעצמו הוא פירי, אינו חייב רק בצריך לעצים, אבל באילן סרק שעומד רק לעצים לעולם חייב בהם כמו שאר דברים, עיי"ש.

גם בערוך השלחן (סי' של"ו סעי' ט') כ' דרק בקוצר עצים מאילן "שעושה פירות" פטור בא"צ לעצים, דסתם עצים להסקה הוא מעצים שאינה עושה פירות כידוע, ולכן כשקוצר מעץ עושה פירי צריך לכוין לשם עצים¹⁵, אבל תבואה וירקות, הלא דרכן בקצירה, ולכן בכל ענין חייב, עיי"ש.

ועיין גם בחיי אדם (כלל י"א אות ה') שכ' דדוקא בחותך ענפים מן האילן פטור אם א"צ

(דף ח' ע"א ד"ה ואינו צריך) משום מלאכה שאינה צריכה לגופה, והאריך הדברי חיים שם דלכאורה דכיון דחפירה עושה לצורך קיום מצות כיסוי דם, א"כ המצוה אחשביה לצריכה לגופה, עיי"ש. הרי לנו דאעפ"י דעצם קיום מצות כיסוי אינו מקושר עם עשיית הגומא, ויותר ניהא ל' שימצא עפר או אפר כירה מוכן באופן שא"צ לעשות גומא כדי לקיים המצוה כיסוי, ועכ"ז כ' דמכח קיום מצוה נקרא משצ"ל, אע"כ דבכל אופן אמרינן דקיום מצוה אחשביה למשצ"ל¹², ותו משמע דגם בהכשר מצוה אמרינן דמקרי משצ"ל, ודלא כהבית יצחק הנ"ל, אולם היות שדברי הדב"ח שם לא הבנתו כראוי כעת, והש"ת יזכנו להבין דבריו הק', ע"כ עדיין צ"ע בזה.

הקוצר וא"צ לעצים אם יש בזה איסור מה"ת
אולם יש לומר, עפ"י"מ שדייקו התוס' (במס' שבת ע"ג ע"ב) מדברי רב כהנא דכ' זומר "וצריך לעצים" חייב שתיים אחת משום נוטע ואחת משום קוצר, דמהא דכ' וצריך לעצים, נראה דאפי' לר' יהודה דמחייב במלאכה שא"צ לגופה בעינן צריך לעצים, דלא מקרי בעצים קוצר אלא בענין זה, מידי דהוי אקורע על מנת לתפור ומוחק ע"מ לכתוב וכו' עיי"ש. ועי' באחרונים דהעירו דכ"נ ג"כ מדברי הרמב"ם שפסק דמשצ"ל חייב, ועכ"ז (בפ"ח הל' ד') כ' הזומר וצריך לעצים חייב, הרי דבא"צ לעצים פטור אף דמשצ"ל חייב, ולפי"ז אפי' אם אמרינן דבאופן הנ"ל מקרי מלאכה הצריכה לגופה מ"מ אינה רק איסור דרבנן כיון דא"צ לעצים. ותו נראה דבכה"ג אפי' להרע"א הנ"ל יש להתירו ע"י עכו"ם, דרק במשצ"ל

12. וכן יש לדייק מדברי הבית יצחק הנ"ל, שג"כ נתקשה דלמה עשיית גומא לצורך כיסוי דם לא מקרי משצ"ל, וכ' דמה חזו"ן דבהכשר מצוה לא אמרינן כן, ולכאורה הא מצות כיסוי אינו מקושר עם עשיית גומא, אע"כ דסובר דלא כשו"ת בית שערים הנ"ל.

13. אולם כ' דברברי התוס' במו"ק (כ' ע"ב ד"ה וצריך לעצים) שכ' אבל אם א"צ לעצים פטור, דלא דמיה לקצירה דקוצרין למאכל או מידי שצריכין לאיזה דבר כגון רפואה וכיוצ"ב, נראה דאינו סובר כתוס' בשבת, ואפי' בשאר דברים לא מקרי קוצר אלא בצריך להם, וגם בקרן אורה על דברי התוס' הללו, נתעורר בסתירת דברי תוס' אלו עיי"ש.

14. ועי' בשו"ת זרע אברהם (או"ח סי' י"א אות ה').

15. גם בקהלת יעקב (מהגאון הסטייפלער שבת סי' ל"ו) כתב בפשטות דהטעם זומר וא"צ לעצים פטור דסתמא דמילתא אין חותכין ענפי עץ מאכל בשביל עצים, אלא בשביל זמירת האילן עיי"ש.

לעצים, משא"כ בחותך עשבים ושאר ירקות מן המחובר, אעפ"י שא"צ למה שחותך אלא משליכם, אעפ"כ חייב שתים – עיי"ש ובנשמת אדם (ס"ק ב'¹⁶), והאריך בזה עוד בכלל כ"א (בנשמת אדם ס"ק ג'), וכי דדוקא בעצים דלאו אורחיהו לקצור אלא בצריך להם, אבל בשאר דברים חייב אף כשאנו צריך, עיי"ש. ומשמע מזה קצת דרך באילן העושה פירות דאז אין הדרך לקוצרין רק כשצריך להם, ע"כ צריך לכיין לשם עצים, משא"כ בקוצר מאילן סרק דעומדת לעצים דומה לשאר דברים דבכל אופן חייב.

והמורם מכל זה לפי דבריהם בשאלה דידן דמיירי באילן סרק, מבואר דא"א להתיר ולומר דהיות דא"צ לעצים מקרי רק איסור דרבנן, דבאילן סרק חייב בכל אופן אפי' כשא"צ לעצים.

והמורם מכל זה לפי דבריהם בשאלה דידן דמיירי באילן סרק, מבואר דא"א להתיר ולומר דהיות דא"צ לעצים מקרי רק איסור דרבנן, דבאילן סרק חייב בכל אופן אפי' כשא"צ לעצים.

אולם אפשר לומר, דדוקא באופן שסתם עצים להסקה, כגון שהיה רגיל בזמנם שהיה כל אחד מבקע עצים להסקה, אבל בזמנינו שסתם אילנות אינם עומדים לעצים, ובפרט באילנות דיש לו עלים שקיימין ועומדין לצל ולנוי, ולא לעצים כלל, שוב הר"ל כאילן העושה פירות דפטור בא"צ לעצים.

ובספר מגן אבות מהגר"מ בנעט זצ"ל (דף ב' ע"ב מדפי הספר, מצוין בספר ט"ל מלאכות, במלאכת גוזז) נתקשה להסוברים דתולש שער מבע"ח חייב ג"כ משום עוקר דבר מגידולו דהוא תולדה דקוצר, א"כ למה לגבי גזיזת שער

וראיתי באמרי בינה (דיני שבת סי' ל"ב בד"ה ודעת תוס') שהביא בשם חידושי הר"ן (שבת צ"ד ב') שכ' דהטעם דחייב בגיזת שער וצפרניו משום גוזז ולא משום קוצר, דאין לחייב משום קוצר אלא כשהוא צריך לעצים מה שאין כן בזה¹⁷, והיינו כדברי המגן אבות הנ"ל, ומזה הוכיח דלעולם חייב כשאין צריך לדבר הנקצר, ודלא כהחיי"א הנ"ל¹⁸. ושוב הביא מדברי המאירי (שבת ע"ג ע"ב) דמבואר בהדיא דבכל דבר אמרינן דאין קוצר רק כשצריך לדבר הנקצר, עיי"ש.

ועיין בתהלה לדוד (סי' שכ"ח ס"ק ג') בביאור דברי המג"א שם, דבהוצאת שן בשבת אינו אסור משום קוצר, להסוברים דגם בבע"ח

16. ועי' במנחת חינוך (מצוה ל"ב במוסך השבת מלאכת קוצר ס"ק ג'), דג"כ מחלק בין עצים לשאר דברים, ומדייק כן מדברי הרמב"ם דרך לגבי עצים כ' וזמר וצריך לעצים, משא"כ לגבי אפסתא וסלקא לא כ' דחייב רק כשצריך לדבר הנקצר, ומסיים אולם הסברא למה בעצים אינו חייב רק כשצריך לעצים אינו מובן לי כעת, ואם זכינו הש"ת לעמוד ע"ז אכתוב, וכעת עדיין צ"ע.

17. אולם יש לדון ברבוי, דהמעין בהתחלת דברי הר"ן שם יראה דסובר כשי' הריב"ש דחייב משום גוזז אפי' לר' שמעון כיון דכוונתו ליפות עצמו בגיזת זו, וא"כ אפ"ל דמש"כ הר"ן אח"כ דאין לחייב משום קוצר כיון שא"צ לדבר הנקצר, אין כוונתו דמשום דא"צ לדבר הנקצר גם לר"י פטור, אלא כוונתו דלר' שמעון א"א לחייבו דמקרי משאצ"ל, משא"כ לר' יהודה שפיר אפשר לחייבו, דאל"כ היה להר"ן להביא הגמ' (ע"ג ע"ב) ואם צריך לעצים חייב, דמשם נראה דבקוצר אפי' לר"י אינו חייב עד שצריך לדבר הנקצר, אמנם בריטב"א החדשות (צ"ד ע"ב) כ' כדברי הר"ן הנ"ל, ושם כ' ועוד דקצירה ליתא אלא כשצריך לדבר הנקלט והנקצר כדאמרינן (ע"ג ע"ב) ואם צריך לעצים חייב משום קוצר, מזה נראה דכוונתו דאפי' לר"י פטור כשאין צריך לדבר הנקצר, ודו"ק.

18. ומזה הוכיח עוד דלא כמו שמחדש הנשמת אדם (שם), וז"ל ודוקא במה שיעקר כוונתו לזמור כדי שיצמיח בזה לא מקרי קוצר אא"כ צריך לעצים אבל אם אין כוונתו רק לחתוך עצים מן האילן אף על פי שאין צריך לעצים מ"מ חייב משום קוצר, עיי"ש. ובכלל חידוש הנשמת אדם הנ"ל צריך ביאור מהו החילוק ביניהם.

נקיט, וכוונתם דכשאניו צריך לעצים אין שם קוצר עליו לחיוב, דאין עושה תיקון בדבר הנקצר גופא, ודומיא דקורע דבעינן ע"מ לתפור או לתקן דהוא דומיא לתפור, ואל"ה אינו חייב, דלאו שם מלאכה עליו, כי הוא מקלקל ואינו בכלל מלאכה ה"ה בזה עכ"ל. הרי דהביאור הלכה סובר דהטעם דקוצר וא"צ לעצים פטור הוא משום דמקרי מקלקל, [וכ"ה בקרן אורה על התוס' הנ"ל] וא"כ כשקוצר כדי להכשיר הסוכה דמקיים מצוה ע"ז וכנ"ל, לא מקרי מקלקל¹⁹ וחייב אעפ"י דא"צ להעצים²⁰.

ובאמת גם באמרי בינה הנ"ל (או"ח סי' ל"ב) מבואר כדברי הביאור הלכה, דטעם דפטור בא"צ לעצים היינו דאל"כ מקרי מקלקל, וע"כ כ' דאם בשעת הקצירה נעשה תיקון מיד חייב בכל אופן, ובזה מבאר שי' הרמב"ם דפוסק דאסור למרוט נוצות מעוף ביו"ט כדי לפנות מקום השחיטה, דנמצא תולש ביו"ט, ולכאורה הא א"צ לדבר הנקצר דהיינו הנוצות, וא"כ למה חייב משום תולש, ולדברינו ניחא דאף אם ישליך הנוצות וא"צ להם, מ"מ כיון דהתיקון הוא מיד ע"י התלישה לפנות מקום השחיטה, שייך ביה תולדה דקוצר, עכתו"ד.

איברא דדבריו צריכין ביאור, דהאמרי בינה הביא דברי הר"ן שכ' דלכך אין לחייב בגוזז שער וצפרניו משום קוצר משום דא"צ לדבר הנקצר, ואם אמרינן דאם ע"י מעשה הקצירה נעשה תיקון אז חייב אפ"י כשא"צ לדבר הנקצר, א"כ בגיזת שערי וצפרניו דג"כ נעשית תיקון גופו, דמהאי טעמא חייב משום גוזז כמבואר בהר"ן שם, א"כ כמו"כ יתחייב משום קוצר, וצ"ע.

שייך עוקר דבר מגידולו, דהוי כזומר וא"צ לעצים, דאפ"י לר' יהודה פטור כמוש"כ תוס' שבת ע"ג ע"ב עיי"ש. הרי דג"כ סובר דבכל אופן פטור כשא"צ לדבר הנקצר.

והמורם מכל זה, דהגם דמדברי האגלי טל והערוך השלחן והחיי"א מבואר דבאילן סרק העומדת לעצים בכל אופן חייב, מ"מ בשאר אחרונים [וכ"נ מאיזה ראשונים] מבואר דבכל אופן אמרינן דכשא"צ לדבר הנקצר אינו אסור כי אם מדרבנן, ואפ"י להאגלי טל ודעימיה כבר כתבנו דאולי בזמנינו אילן סרק דיש עליו עלים ואינה עומדת לעצים פטור, ותו יש לצרף שי' רש"י דסובר דמקרי מלשאצ"ל ופטור, וא"כ בצירוף שני הטעמים לכאורה מסתבר דע"י נכרי יש להקל במקום מצוה.

בביאור למה פטור בקוצר וא"צ לעצים

אולם עוד יש לדון בזה, דהנה הגרע"א (בגליון שם) הקשה, דמדברי התוס' שם שכ' מידי דהוי קורע ע"מ לתפור, מבואר דס"ל דאף היכא דאינו מקלקל, דצריך הקריעה לאיזה דבר, מ"מ פטור אפ"י לר' יהודה, דסובר דקורע שאינו ע"מ לתפור אינה מלאכה חשובה, וכ"מ מדברי הכ"מ (בפ"י הלכה י'), וק"ל מסוגיא דלקמן ק"ד ע"ב, ע"כ. וכוונתו דשם מבואר שהקורע בחמתו חייב, שעושה נחת רוח ליצרו, וכן הקורע על מתו שמחויב לקרוע עליו חייב דעושה מצוה, הרי הא דפטור בקורע שלא ע"מ לתפור הוא משום דמקרי מקלקל, וע"כ באופנים הנ"ל דלא מקרי מקלקל חייב.

וכתב על זה הביאור הלכה [בסי' ש"מ בד"ה ולא נתכוין לקלקל], דנראה דהא דכ' התוס' דבעינן ע"מ לתפור, שיגרא דלישנה

19. ואפ"י לשי' רש"י דסובר דמשום קיום מצוה לא מקרי מלאכה הצ"ל, מ"מ מתקן שפיר מקרי, וע"כ בקורע על מתו חייב לר"י ולא מקרי מקלקל דמקיים מצוה ע"ז כמבואר ברש"י שם.

20. וח"א הראה לי דברי הפרמ"ג (סי' תרל"ח בא"א ס"ק א') דכ' דדין בסוכה המעובה כמין בית דפסול לר"ת, אם מותר להסיר קצת מהסכך כדי להכשירו ע"י נכרי, ונוטה דהוא אסור דהוי סותר, ואעפ"י דסותר חייב רק בע"מ לבנות, מ"מ כאן דע"י פעולתו מכשיר ומתקן סוכה נעשה כמו סותר ע"מ לתקן דנחשב כע"מ לבנות וחייב עכתו"ד. הרי מבואר כדברינו דאם ע"י פעולתו מתקן את הסוכה אסור מה"ת, וקצת יש לדייק דסובר כשי' התוס' דקיום מצוה נחשב כמו מלאכה הצריכה לגופה, וכמו"כ סובר דכשעושה פעולה להכשיר סוכה מקרי מלאכה הצ"ל, דאל"כ היה לו להתירו כיון דהוי מלשאצ"ל דמותר ע"י נכרי, אם לא דיאמרו דהפרמ"ג סובר דלא מתירין משאצ"ל ע"י נכרי במקום מצוה, ודו"ק.

בזה יש לו על מה לסמוך, דהא לשי' רש"י מקרי דבר זה משאצ"ל דמותר ע"י נכרי לרוב פוסקים, ואפי' להתוס' דלא מקרי משאצ"ל כשיש ביה קיום מצוה, כבר כתבנו דאולי בנידון דידן גם לתוס' מקרי משאצ"ל, ותו יש לצרף שי' הסוברים דעכ"ז אינו רק איסור דרבנן, כיון דא"צ לדבר הנקצר, הגם שביארנו דלפי דעת איזה פוסקים בנידון דידן לא שייך דבר זה, מ"מ לאידך פוסקים הרי גם בנידון דידן שייך האי התיירא. ותו יש לצרף שי' בעל העיטור הנ"ל, דסובר דאפי' איסור מה"ת מותר לעשותו ע"י נכרי בשבת במקום מצוה, וכ' הרמ"א בס"י רע"ו דיש להקל כוותיה במקום צורך גדול, עיי"ש.

אולם אין להקל בזה בשבת רק כשאין לו ברירה אחרת, דהיינו דא"א לו לאכול בסוכת חבירו רק בקושי, משא"כ ביו"ט דלרוב פוסקים יש בזה רק איסור דרבנן, שפיר יש להקל בזה לכתחילה, אפילו באופן שיכול לאכול בסוכת חבירו, עכ"ז אם ע"י שיאכל בסוכת חבירו לא יהיה לו שמחת יו"ט כראוי²¹, יש להקל בזה ביו"ט.

גם מדברי הפוסקים הנ"ל [האג"ט ערוה"ש וחיי"א] דסוברים דרק בעצים אמרינן דקוצר וא"צ לעצים פטור, משא"כ בקוצר שאר דברים מחוברים חייב, נראה דסוברים דפטור משום דלא חשוב מלאכה, וע"כ באופנים דשפיר חשוב מלאכה חייב.

גם בתשו' אבני נזר (או"ח סי' קפ"ו) כ' דמפשטות דברי התוס' הנ"ל, מבואר דזומר וא"צ לעצים וכמו"כ קורע שלא על מנת לתפור פטור, משום דלא חשיב מלאכה ולא משום מקלקל הוא פטור²¹, אולם כתב דמדברי רש"י שבת דף ל"א (ע"ב ד"ה לעולם) שכתב דהא דבעינן סותר על מנת לבנות וקורע על מנת לתפור ומוחק על מנת לכתוב, משום דאל"כ מקלקל הוא, משמע דאי לאו מקלקל הוא לא בעי על מנת לתפור, מבואר דלא ס"ל כסברת התוס' הנ"ל²² עיי"ש.

תבנא לדינא

היוצא לנו מזה לגבי שאלה דידן, אם מותר לחתוך ענפים בשבת ע"י נכרי כדי להכשיר הסוכה, תליא במחלוקת הנ"ל, ונראה דהמיקל

21. והביא דברי הגאון רעק"א ז"ל הנ"ל שתמה על זה מקורע על מתו וקורע בחמתו, וכ' וז"ל: אך אנהינהו לעיינין בלבוש סי' ש"מ (ס"ד) דאותיות הכתובים בצד דפי הספרים כשפותח הספר יש חשש חטאת משום מוחק ע"מ לכתוב דהרי דעתו לחזור ולסגורו אחד שילמוד, הרי דאף דאין הפתיחה כדי לכתוב רק כדי ללמוד, כיון שעומד לכתוב חשיב על מנת לכתוב, וא"כ לא קשה מקורע על מתו ובחמתו דמסתמא עומד לחזור ולתפור עכ"ל. ועי' בשו"ת ויען יוסף (או"ח סי' קמג) ממור"ר הגה"צ מפאפא זצ"ל, שהאריך בביאור דבריו עיי"ש.

22. ועי' בשו"ת אחיעזר (חלק ב' יו"ד סימן ה'), שנתקשה דלכאורה יש סתירת רש"י בזה, בדבר ל"א ע"ב כ' דקורע שלא ע"מ לתפור פטור משום דהוי מקלקל, ובמשנה דף ע"ג ע"א כ' רש"י דלכך קורע שלא ע"מ לתפור פטור משום דלא ה' במשכן, וכ' דכבר נתקשה בזה בשו"ת מהר"צ חיות, עיי"ש.

23. עי' במשנ"ב סי' שמ"ב (בשעה"צ אות ח') ובבה"כ שם, דדבר שהוא צורך שבת אף שאפשר בלעדו ורק שיתוסף לו עונג שבת חשיב צורך מצוה ומותר בביה"ש, עיי"ש, ועי' בשו"ע דהרב סי' רס"א בקונט"א סק"א ובסי' שכה סי' ט"ז.

התגלות עולם המחשבה

יוהכ"פ שאז הוא התגלות עולם המחשבה, ויש לכל מחשבה עליה.

(מגיד דבריו ליעקב)